

QEYRİ-ÜZVİ KİMYANIN TƏDRİSİ SAHƏSİNDƏ TƏHSİLƏLƏNLƏRİN VƏ TƏHSİLƏRƏNLƏRİN QARŞILIQLI ÖYRƏNMƏ-ÖYRƏTMƏ PROSESİNİN ƏSASLARI

T.İ. Bayrampur, G.G. Şəfaqətova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Xülasə: Неорганическая химия это обширная и сложная отрасль химии поэтому учитель использует определенные методы при обучении этому модулю учеников. Во время урока учитель задает определенные вопросы, предмет хорошо запоминается и понимается учениками.

Açar sözlər: təcrübə, reaktiv, laboratoriya, demonstrasiya.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində Heydər Əlirza oğlu Əliyevin böyük əməyi və zəhməti olmuşdur. Onun əmri ilə kimya və digər sahələrdə geniş miqyaslı əsaslı islahatlara başlanılmışdır. O şəxsiyyət elmin zirvəsi olduğundan elmə böyük qiymət vermişdir və bütün elm sahələrinin ölkəmizdə inkişafına böyük səy göstərmişdir.

Bu gündə Ulu öndərin işlərini onun şah əsəri, oğlu İlham Heydər oğlu Əliyev cənabları davam etdirir. Bu gün məktəblərimizdə yeni təhsil islahatı ilə təhsil alan şagird və tələbələrin yaddaşlara həkk olunacaq bilik almasına xidmət edir. Qeyri üzvi kimya kimyanın bir bölməsi olub və çox geniş olduğundan əsas etibarı ilə iki bölmədən (Metallar və Qeyri metallar) ibarət olması və proses zamanı şagird və tələbələrə bu elmin incəliklərini aşılamaq onlarda praktiki bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması əsas problem olaraq qalır və əsas məsələdir.

Hazırda kimya kursunda inkişaf etdirilən anlayışların mürəkkəbliyi və şagirdlərin yaş səviyyələrinə uyğun olaraq pedaqogika, psixologiya və başqa fənlərin metodikasında onların dərk etmə fəallıqlarının müxtəlif səviyyələri ilə müəyyən edilmişdir. Kimyanın tədrisində mühüm anlayışların verilməsi və dərk olunmasının dörd səviyyəsinin müəyyən olunması müəllimlərimiz tərəfindən məqsədə uyğun hesab edilmişdir

Təhsillə əlaqədar təhsillə qarşılıqlı bağlı son illərdə qəbul edilən mühüm hüquqi sənədlərdə tələbə və şagirdlərin əqli və əxlaqi cəhətdən inkişaf etmiş, fiziki cəhətdən beyin normaları sağlam və həyati bacarıqlara yiyələnmiş şagird və tələbələrin əsaslı surətdə yetişdirilməsi bu gün də vacib şərt kimi baxılır və qəbul edilir.

Son illərdə texnologiyanın habelə makro-mikro texnologiyanın sürətlə dəyişdiyi və inkişaf etdiyi bir dünyada yaşayırıq. Bu cür dəyişikliklər şəxsiyyətin

hərtərəfli inkişafına təkan verir. Gündən günə dəyişən şəraitə uyğunlaşmaq üçün insanlar müəyyən bacarıqlara özünü təkmilləşdirməyə hazır olmalı, öz Allah vergisi qabiliyyətini gerçəkləşdirməyə çalışmalıdır, buna səy göstərməlidir.

Şagird və tələbələrə bu kefiyyətlər ümumi təhsil məktəbləri ilə yanaşı ali məktəblərdə də aşılır. Müəllimin fəallığı əsas götürülən və onun təşkilatçılıq qabiliyyəti ilə təşkil edilən öyrənmə-öyrətmə prosesin də şagird və tələbələrə həyatı bacarıqlar aşılamaq çətinidir.

Təlim prosesində nəzəri məsələlərin öyrədilməsi üstünlük təşkil edir, dərsin məzmunu şagirdlərin şəxsi qabiliyyətlərini, fərdi və məxsusi xüsusiyyətlərini ön plana çəkməklə qurulmalıdır.

Təlim prosesinin gedişi zamanı şagirdlərin tələbatlarına, bilik dairəsinə səviyyəsinə, beyin imkanlarına və qabiliyyətinə uyğun qurulmalı, dərsin gedişi zamanı fəal interaktiv təlim metodlarının tətbiqinə məxsusi üstünlük verilməlidir. Ancaq dediyimiz bu yolla şagird və tələbələrdə həyat üçün zəruri olan bacarıqlar formalaşdırmaq mümkün olar.

Yaşadığımız müasir dövr üçün mühüm və ən vacib olan vəzifələrin həyata keçirilməsindən ötrü ümumi təhsilin inkişaf etdirilməsi, şagirdlərin kimya elminin əsaslarına kimya elmi böyük olduğundan bu elmin dərindən və şüurlu şəkildə yiyələnməsi, dünyagörüşünün formalaşması həyata, istehsalat prosesinə baxışlarının formalaşması, hazırlanması lazımdır.

Kimya dərsləri mürəkkəb əsaslı olduğundan bu dərslərdə islahat aparmaq üçün aşağıdakı problemlərin həlli ortaya qoyulur. Kimya tədrisinin prinsipləri, üsulları və müasir didaktik vasitələr, və ən məxsus kimyadan eksperimentlərdən istifadə etmək lazımdır kimya dərslərində eksperimentlərdən istifadə etməklə kimya tədrisinin tərbiyə imkanları və onların həyata keçirilməsi kimya dərslərinin maraqla yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün eksperimentlərin təşkili və həyata keçirilməsi eksperimentlərdən yüksək səviyyədə istifadə etməklə kimya dərslərində şagirdlərin fəallaşdırılması, elmə maraq oyandırmaq və idrak fəaliyyətinin geniş surətli inkişaf etdirilməsi həmçinin kimyanın tədrisinin istehsalatla əlaqələndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir Kimya eksperimentində nümayiş eksperimenti (təcrübələri) adətən müəllim tərəfindən aparılır. Lakin, müasir təhsilin tələbləri baxımından nümayiş təcrübələrinin aparılmasında fəal, hazırlıqlı şagirdlərin iştirak etməsi də məqsədəuyğundur. Ümumiyyətlə təcrübələr nümayiş etdirməyə demonstrasiya deyilir. Nümayiş təcrübələri əsasən şagirdlərdə maddələr, kimyəvi hadisələr və proseslər barədə konkret təsəvvürlər yaratmaq üçün yeni materialın izahı zamanı və sonra kimyəvi anlayışları formalaşdırmaq üçün aparılır. Demonstrasiya təcrübələrindən dərstdə motivasiya yaratmaq üçün, yeni materiala aid izahat tələb edildikdə, müsahibə aparıldıqda istifadə edilə bilər. Nümayiş təcrübələrinin əsas məqsədi aşağıdakılardır:

1-kimyəvi hadisələrin mahiyyətinin açılması;

2-şagirdləri laboratoriya avadanlıqları (təəcürbi cihaz, mürəkkəb qurğu, aparatlar, kimyəvi qablar, reaktivlər, pipetlər, saxsı-keramik qabqacaqlar, materiallar) ilə tanış etmək, eksperimental işlərin yerinə yetirilməsi və kimya laboratoriyasında təhlükəsizlik qaydalarının öyrənilməsi.

Müəllimin rəhbərliyi ilə aparılan nümayiş təcrübələrinin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, şagirdlərin müşahidəsi yaxşı təşkil olunur. Eksperimentin qarşısına şagirdlərin müstəqil işləmək vərdişinə yiyələnməsi deyil, ancaq prosesi müşahidə etməsi kimi əsas vəzifə qoyulduğu hallarda onu laborator işi kimi yox, demonstrasiya formasında aparmaq daha çəx məqsədəuyğundur. Kimya tədrisi prosesində demonstrasiya olduqca mühüm rol oynayır. Belə ki, demonstrasiya həm mövzunun hərtərəfli və şüurlu surətdə mənimsənilməsinə səbəb olur, şagirdlərin diqqətini artırır, həm də yorğunluğun qarşısını alır və məktəbliləri tədqiqata alışdırır. Demonstrasiya zamanı müəllim bir neçə təcrübə nümayiş etdirmək istədikdə və ya hər hansı təcrübənin başa çatmasını gözləmək lazım gəldikdə, arada müsahibə aparmaqla həm təcrübənin özünü, həm də onun köməyi ilə şagirdlərə çatdırmaq istədiyi müəyyən bir fikri izah edib aydınlaşdırma bilər.

Müəllimlər şagirdlərin maraqlarına uyğun olaraq eksperimentlərin müxtəlif formalarda təşkil edir və həyata keçirirlər. Şagirdlərin kimyadan əldə etdikləri biliklərin çatışmayan cəhətlərini öyrənib və onu aradan qaldırmaq istiqamətinə deyil, onların öyrəndikləri bilikləri tətbiq etmək bacarığını formalaşdırmağa və idrak qabiliyyətini ətraflı surətdə inkişaf etdirməyə xidmət edir. Eksperimentləri həyata keçirərkən müəllimlərin üzərinə böyük iş düşür. Mürəkkəb funksiyasını yerinə yetirirlər. Habelə lazım gəldikdə praktik məşğələ zamanı şagirdlərə yerinə uyğun düzgün məsləhət verir, onları həyata keçirdikləri laboratoriya işlərində düzgün nəticə çıxarmalarına doğru istiqamətləndirir. Orta məktəbdə kimya tədrisinin kefiyyətinin yüksəldilməsini kimyanın bütün sahələrini əhatə edən tədrisin şagirdlərin kimyəvi proseslər və hadisələri dərk etmə fəallıqlarının inkişaf etdirilməsi yolu ilə həll etmək mümkündür. Şagirdlərin idrak fəallığının və dərk etmə fəallığının dərəcəsi müəllimin pedaqoji ustalığının göstəricisidir. Müəllimin vəzifəsi təlim prosesinin bütün komponentlərini və vasitələrinin fənnə marağın tərbiyə olunması və möhkəmləndirilməsinə yönəltməkdir. Kimya dərslərində şagirdlərin idrak fəallıqlarının yüksəldilməsinə təsir edən müxtəlif metodlar tətbiq olunur. Şagirdlərdə praktik cəhətdən tədqiqatçılıq bacarıqlarının formalaşdırılmasında kimya eksperimentinin əhəmiyyəti böyükdür. Şagirdlər kimya eksperimentini yerinə yetirərkən idraki fəaliyyətlər göstərərək müasir təhsil üçün xarakterik olan bir sıra bacarıq və vərdişlərə yiyələnirlər. Onların məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürləri inkişaf edir, təlim materialını şüurlu surətdə mənimsəyirlər. Mövzunun əsas ideyasının eksperiment vasitəsilə mənimsənilməsi prosesində şagirdlərdə elmi dünyagörüşü inkişaf edir. Kimya dərslərində nümayiş etdirilən eksperimentlərin müşahidəsini sinifin şagirdlərini qruplara bölməklə də

təşkil etmək olar.

Laboratoriya işlərinin yerinə yetirilməsi zamanı təcrübələrdən çıxan nəticələrə əsasən şagirdlər yeni biliklər əldə edirlər və onlarda praktik bacarıq və vərdişlər formalaşır və inkişaf edir. Praktiki məşğələlərdə laboratoriyada aparılan təcrübələrdən şagirdlərin bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirmək üçün istifadə edilir. Bildiyimiz kimi laboratoriya məşğələləri qısa müddət ərzində (10-20 dəqiqə) ərzində, praktik məşğələlər isə bütün dərs (45 dəqiqə) həyata keçirilir. Laboratoriya işi xarakterindən asılı olaraq, məktəb laboratoriyalarında, məktəb ətrafı sahədə, istehsalat müəsisələrinin bəzilərində də təşkil edilə bilər.

Praktik məşğələlərin laboratoriya işlərinin və kimyadan praktik işlərin yerinə yetirilməsində qazanılmış və əldə edilmiş bacarıqlar gündəlik həyatımızda hərgün rastlaşdığımız rast gəlinən problemlərin həllində köməklik göstərir. Ali məktəblərin və ümumtəhsil məktəblərində 7-11 ci siniflərdə tədris edilən kimya fənni, digər fənlərlə müqayisədə şagirdlərin həm praktik bacarıqlarının və vərdişlərin, həm də nəzəri biliklərinin inkişaf etdirilməsində nəzəri biliklərin praktika ilə əlaqələndirilməsində və mövcud olanları formalaşdırmaq üçün daha geniş imkanlara malikdir. Kimya gündəlik həyatımızı təşkil edir və deyə bilərik ki, kimya həyatın özüdür.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. M.M.Abbasov, A.H.Əliyev. Kimya tədrisində müasir təlim texnologiyaları, Kimya məktəbdə, №1, Bakı, 2009.
2. R.Y.Əliyev, Ə.T.Əzizov Kimyanın tədrisi metodikası. Bakı 2006
3. Г.М. Чернобельская. Методика обучения химии в среднем школе. Москва, 2000.
4. Т.З.Савич. Формирование понятия о химической реакции. М. «Просвещение» 1978.
5. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности у школьников. М.: Дрофа, 1988.- 123с.

Т.И. Байрамपुर, Г.Г. Шафазатова

Основы взаимного обучения студентов и преподавателей в области преподавания неорганической химии

РЕЗЮМЕ

Неорганическая химия это обширная и сложная отрасль химии поэтому учитель использует определенные методы при обучении этому модулю учеников. Во время урока учитель задает определенные вопросы, предмет хорошо запоминается и понимается учениками.

Ключевые слова: эксперимент, реактивный, лаборатория, демонстрация.

T.I. Bayrampur, G.G. Shafagatova

Fundamentals of mutual learning process of students and educators in the field of teaching inorganic chemistry

SUMMARY

As an inorganic chemistry section is broad and complex. Therefore, the teacher uses certain methods when teaching this unit to students. During the lesson, the teacher asks certain questions, the subject is well remembered and understood by students.

Key words: experiment, reactive, laboratory, demonstration.